

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Скус Ольги Володимирівни на дисертаційну роботу
ТАНАСЮК ВІКТОРІЇ ЛЕОНІДІВНИ
«СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ПРЕДСТАВНИЦТВА ВСЕСОЮЗНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ПО ТОРГІВЛІ З
ІНОЗЕМЦЯМИ «ТОРГЗІН» (1931–1936 РР.)»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
032 – Історія та археологія

Актуальність обраної теми. У радянському суспільстві взаємодія між владою та соціумом набувала особливо загострених форм. Влада всіма доступними їй засобами (преса, література, кіно, освіта, фольклор) нав'язувала громадянам певні думки, переконання, які з часом набували форми цілісної, ідеологічно вивіреної, відповідним чином відретушованої картини дійсності. У Радянському Союзі методично реалізовувалася політика «примусової амнезії» дозволила вже у повоєнні роки отримати нове покоління радянських людей, для котрих 1930-ті рр. асоціювалися виключно з перемогами та успіхами і аж ніяк не з голодом, жертвами чи репресіями.

Проте незручні владі теми швидко потрапляли під негласну заборону. Прикладом цьому є історія Всесоюзного об'єднання “Торгсин” (1 серпня 1931 р. – 1 лютого 1936 р.), яке менше, ніж за п'ять з половиною років пройшло шлях від невеликого відділу в системі московської торгівлі до однієї з найуспішніших зовнішньоторговельних організацій країни. Тим більше, що не випадково його розквіт співпав з роками Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Спекулятивно-грабіжницькі методи роботи організації суперечили основним гаслам більшовиків і дискредитували владу, тому та намагалася максимально дистанціюватися від неї після її ліквідації. Це дає підстави для ствердження, що дисертаційне дослідження Вікторії Танасюк є вчасним і актуальним.

Важливість його підтверджує й те, що воно є складовою науково-дослідної теми кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Історико-регіональні аспекти історії України» (державний реєстраційний номер 0116U004805).

У дисертації Вікторії Танасюк обґрунтовано актуальність, новизну і практичне значення дослідження, вдало окреслено його предмет і об'єкт, охарактеризовано методологічну основу роботи. Мета і завдання, сформульовані у вступній частині дослідження, відповідають характеру обраної теми. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, сформульованих у дисертації, забезпечується декількома чинниками – вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яка продиктована специфікою теми, різноманітністю опрацьованої здобувачем масив раніше невідомих і неопублікованих документів, цілісному і системному підходах для розкриття особливостей поширення та функціонування системи «Торгзін» в УСРР першої половини 1930-х рр. Власне структуру роботи визначив проблемно-хронологічний принцип викладу матеріалу – дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі дисертантка В.Л. Танасюк висвітлила стан наукової розробки проблеми щодо задекларованої теми (підрозділ 1.1), детально описала джерельну базу дослідження (підрозділ 1.2) та проаналізувала теоретико-методологічні основи дослідження (підрозділ 1.3). Вікторія Леонідівна обґрунтовано здійснила аналіз та структурування історіографії з використанням базового для історичних досліджень проблемно-хронологічного методу. Врахування дослідницьких традицій та використання хронологічного принципу дало можливість усю наявну наукову літературу з окресленої проблеми розділити на групи: 1) зарубіжна історіографія; 2) сучасна російська історіографія; 3) праці представників української діаспори; 4) сучасна українська історіографія.

У другому розділі дисертації висвітлено організаційно-правові засади, що вплинули на поширення діяльності системи «Торгзін» в УСРР, проаналізовано основні етапи її становлення (підрозділ 2.1), досліджено процес просторового розширення мережі та особливості її кадрового забезпечення (підрозділ 2.2), з'ясовано політику цін у системі та встановлено особливості здійснення розрахунків (підрозділ 2.3).

Розділ третій дисертації розкриває діяльність мережі «Торгзін» в Україні; з'ясовано основні напрямки надходження іноземної валюти до УСРР з-за кордону (підрозділ 3.1), проаналізовано обмінно-валютні операції, що здійснювалися «Торгзіном» в Україні, висвітлено процедуру оформлення грошових переказів та показано їх місце у загальних показниках валютних надходжень (підрозділ 3.2); проаналізовано фінансово-господарські форми та особливості організації діяльності мережі; з'ясовано місце і роль торгзінівської торгівлі в житті українського суспільства першої половини 1930-х рр. (підрозділ 3.3).

Цілком слушним є вживання в дисертації словосполучення «система «Торгзіну», що окреслює систему закладів та організацій, до якої входили Всесоюзне об'єднання, Центральна діамантова база, Всеукраїнська контора, інші республіканські, крайові та обласні контори, а також уся наявна торгівельна мережа (міжрайбази, універмаги, магазини, лабази, кіоски, павільйони, ларьки). У структурі «Торгзіну» були універмаги. Цим терміном називали заклади, що торгували усім асортиментом торгзінівських товарів, були переведені на господарський розрахунок та мали самостійну бухгалтерську звітність.

Наукову новизна дослідження полягає у теоретичному і концептуальному формуванні проблеми, всебічному і комплексному висвітленню діяльності системи «Торгзін» в УСРР першої половини 1930-х рр. Окреслена наукова проблеми вперше стала предметом наукового пошуку. У дисертації здійснено спробу комплексного дослідження розгортання

торгзінівської системи на території усієї України. До наукового обігу залучено масив раніше невідомих і неопублікованих документів.

Список джерел та використаної літератури досить репрезентативний – 305 одиниць, у тому числі 136 – використаних архівних матеріалів.

Висновки та узагальнення зроблені В.Л. Танасюк послідовні, аргументовані та логічні. Авторка продемонструвала уміння ставити наукову проблему і на належному рівні її вирішувати. Як ілюструє дисертаційна робота, вона пройшла хорошу та різнобічну апробацію: основні теоретичні положення і висновки дисертації автором викладено у 14 наукових працях автора, 4 з яких – у наукових фахових виданнях України, 1 – у науковому виданні, що входить до наукометричної бази даних Scopus, 9 – додатково висвітлюють наукові результати.

Загальна оцінка дисертаційної роботи є позитивною. Проте, хотілося б висловити певні зауваження та побажання, що не применшують цінності рецензованої роботи:

➤ У підрозділі 1.2, що стосується джерельної бази дослідження, авторка аналізує фонди центральних архівів та лишень двох державних обласних архівів (Вінницького та Одеського), але статистичні дані, які висвітлені в роботі, мають місце по всіх областях УСРР. Очевидно, доцільно було б проаналізувати справи по «Торгзину» хоча б, для прикладу, ще в кількох обласних архівах (зокрема, центральних та північно-східних областей України).

➤ У підрозділі 2.2. дещо бракує персоніфікації у викладі та при характеристиці кадрового забезпечення, тому не проглядається особа чиновник, що очолювала керівний склад обласної контори. Можливо необхідно звернути увагу на мемуаристику (листування) як джерело дослідження.

➤ Звертає на себе увагу те, що структурні розділи роботи значно різняться за обсягами: перший розділ містить 24 сторінки, другий – 86, а

третій – 54. Варто було б пропорційно розділити розділи та підрозділи дисертації.

➤ Дисертаційна робота не позбавлена неточностей, стилістичних огріхів, росіянізмів.

Висловлені у відгуку зауваження та побажання не знижують позитивної оцінки роботи й загального позитивного враження; вони стосуються здебільшого не принципів, а подекуди навіть і дискусійних питань.

Дисертаційна робота «Створення та функціонування українського представництва всесоюзного об'єднання по торгівлі з іноземцями «Торгзін» (1931–1936 рр.)», є самостійним дослідженням, виконаним на належному науковому рівні. Дисертаційна робота Вікторії Леонідівни Танасюк заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 3 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167) і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій раді зі спеціальності 032 – історія та археологія.

Рецензент,
доцент кафедри історії України
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
к. іст. н., доцент

О. В. Скус

